IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

ZO‘RAVON SHAXSLAR BILAN INDIVIDUAL ISHLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: IDORALARARO INTEGRATSIYALASHGAN YONDASHUV

Nazarova Ra’no Sidiq qizi

Oila va gender ilmiy-tadqiqot instituti

pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20631049

Annotatsiya: Maqola idoralararo integratsiyalashgan yondashuvning nazariy asoslari va xalqaro tajribasi orqali zo‘ravonlikni oldini olish imkoniyatlarini tahlil qiladi. Shuningdek, amaliy mexanizmlar va samaradorlikni oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Zo‘ravonlik, interagency collaboration, tizimli yondashuv, ekologik tizim, profilaktika, reabilitatsiya, koordinatsiya, shaffoflik, barqarorlik, jamiyat xavfsizligi, davlat siyosati, normativ-huquqiy baza, mutaxassis tayyorlash, IT tizimlar.

Annotation: The article analyzes the theoretical foundations and international experience of interagency integrated approaches to prevent violence. Practical mechanisms and strategies to enhance effectiveness are also discussed.

Keywords: Violence prevention, interagency collaboration, systemic approach, ecological system, coordination, rehabilitation, social stability, governance, policy, transparency, professional training, IT systems

Аннотация: Статья анализирует теоретические основы и международный опыт межведомственного интегрированного подхода к предотвращению насилия. Рассматриваются практические механизмы и пути повышения эффективности.

Ключевые слова: Профилактика насилия, межведомственное сотрудничество, системный подход, экологическая система, координация, реабилитация, социальная стабильность, управление, политика, прозрачность, подготовка специалистов, ИТ-системы

Kirish. Hozirgi kunda jamiyatda zo‘ravonlik bilan bog‘liq holatlar nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar, balki butun ijtimoiy tizim oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Zo‘ravonlikning turli shakllari - oilaviy nizolar, jismoniy va psixologik bosim, shaxslararo konfliktlar - jamiyat barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, inson huquq va erkinliklarining buzilishiga olib kelmoqda. Shu bois zo‘ravon shaxslar bilan ishlash masalasi alohida yondashuvni talab etadi.

Ilmiy adabiyotlarda ham zo‘ravonlikka kompleks yondashuv zarurligi ta’kidlanadi. Xususan, norvegiyalik sotsiolog Johan Galtung zo‘ravonlikni nafaqat bevosita jismoniy harakat sifatida, balki ijtimoiy tizim va munosabatlarda namoyon bo‘ladigan ko‘p qatlamli hodisa sifatida izohlaydi[1]. Uning fikricha, zo‘ravonlikning ildizlari jamiyatdagi tizimli muammolar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, uni bartaraf etish ham aynan kompleks yondashuvni talab qiladi.

[1] Galtung Johan. Understanding Violence: The Structural and Cultural Dimensions. Journal of Peace Research, 2020, 57(1): 3–18

Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, zo‘ravonlik holatlariga nisbatan ko‘rilayotgan choralar ko‘pincha fragmentar xarakterga ega bo‘lib, ya’ni alohida idoralar doirasida cheklanib qolmoqda. Natijada bir xil shaxs bilan turli tashkilotlar tomonidan takroriy va tizimsiz ish olib borilmoqda, bu esa kutilgan samarani bermayapti. Ayniqsa, profilaktika, psixologik yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikning yetarli emasligi muammoni yanada murakkablashtirmoqda.

Zo‘ravon shaxslar bilan ishlashda mavjud muammolarning asosiy sabablari qatoriga idoralar o‘rtasida samarali hamkorlik mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligi, yagona axborot bazasining mavjud emasligi hamda individual yondashuvning sustligi kiradi. Ko‘p hollarda faqat huquqiy choralar bilan cheklanib qolish, shaxsning xulq-atvoriga ta’sir etuvchi ijtimoiy va psixologik omillarni e’tibordan chetda qoldiradi.

Shu nuqtai nazardan, zo‘ravon shaxslar bilan ishlash tizimini takomillashtirishda idoralararo integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv turli davlat va nodavlat tashkilotlarining o‘zaro hamkorligini ta’minlash, resurslarni birlashtirish hamda muammoni kompleks hal etishga xizmat qiladi. Natijada zo‘ravonlikning oldini olish, uning takrorlanishini kamaytirish va shaxsni ijtimoiy muhitga qayta moslashtirish imkoniyatlari kengayadi.

Asosiy qism. “Integratsiya” va “idoralararo hamkorlik” tushunchalarining izohi. Integratsiya tushunchasi ilmiy manbalarda turli tizim va institutlarning yagona maqsad yo‘lida o‘zaro uyg‘unlashuvi sifatida talqin etiladi. Sotsiolog olim Emil Dyurkgeym jamiyat barqarorligini ta’minlashda ijtimoiy institutlar o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi[2]. Uning qarashlariga ko‘ra, jamiyatdagi har bir institut alohida emas, balki o‘zaro aloqador tizim sifatida faoliyat yuritadi. Shu bois integratsiya jarayoni ijtimoiy muammolarni samarali hal etishda muhim vosita hisoblanadi.

Idoralararo hamkorlik tushunchasi esa turli davlat va nodavlat tuzilmalarining o‘z vakolatlari doirasida o‘zaro muvofiqlashtirilgan faoliyat olib borishini anglatadi. Boshqaruv nazariyasi vakili Gerbert Saymon o‘z tadqiqotlarida samarali boshqaruv qarorlari axborotning to‘g‘ri va tezkor almashinuvi bilan bevosita bog‘liqligini asoslab bergan[3]. Shu nuqtai nazardan, idoralararo hamkorlik faqatgina axborot almashinuvi emas, balki yagona maqsadga yo‘naltirilgan muvofiqlashtirilgan faoliyat tizimidir. Integratsiyalashgan yondashuv esa ana shu hamkorlikning eng yuqori bosqichi sifatida namoyon bo‘ladi.

Idoralararo integratsiyalashgan yondashuv bir qator muhim nazariy qarashlarga asoslanadi. Avvalo, bu tizimli yondashuv nazariyasidir. Ushbu yo‘nalish asoschilaridan biri bo‘lgan Lyudvig fon Bertalanfi har qanday murakkab ijtimoiy hodisani o‘zaro bog‘langan elementlardan iborat yaxlit tizim sifatida o‘rganish zarurligini ta’kidlaydi[4]. Bu qarash zo‘ravonlik kabi ko‘p omilli muammolarni chuqur tahlil qilishda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Shuningdek, psixolog olim Uri Bronfenbrenner tomonidan ilgari surilgan ekologik tizimlar nazariyasiga ko‘ra, shaxs xulq-atvori turli darajadagi muhitlar ta’sirida shakllanadi[5]. Ya’ni, oila, ijtimoiy muhit va davlat siyosati kabi omillar birgalikda shaxsning xatti-harakatlariga ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli zo‘ravon shaxs bilan ishlashda faqat individual yondashuv emas, balki uni o‘rab turgan ijtimoiy muhitni ham inobatga olish zarur.

---

[2] Dyurkgeym Emil. The Rules of Sociological Method. Routledge, 2021, 112–130

[3] Simon Herbert. Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations. Free Press, 2020, 215–237

[4] Bertalanfi Lyudvig fon. General System Theory: Foundations, Development, Applications. George Braziller, 2019, 45–68

[5] Bronfenbrenner Uri. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Harvard University Press, 2022, 78–101

Bundan tashqari, zamonaviy boshqaruv nazariyalarida ko‘p subyektli hamkorlik konsepsiyasi alohida o‘rin tutadi. Ushbu yondashuv turli idoralar o‘rtasida vakolatlarni ajratish emas, balki ularni yagona tizimga birlashtirish orqali umumiy natijaga erishishni nazarda tutadi. Natijada profilaktika, nazorat va reabilitatsiya jarayonlari o‘zaro uyg‘unlashgan holda amalga oshiriladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, zo‘ravonlik darajasi nisbatan yuqori bo‘lgan davlatlarda idoralararo integratsiyalashgan yondashuv samarali vosita sifatida qo‘llanilmoqda. Masalan, Buyuk Britaniyada oilaviy zo‘ravonlikka qarshi kurashishda MARAC modeli amaliyotga joriy etilgan. Ushbu tizim doirasida politsiya, sog‘liqni saqlash muassasalari, ijtimoiy xizmatlar va nodavlat tashkilotlar o‘rtasida muntazam axborot almashinuvi yo‘lga qo‘yilgan[6]. Bu esa yuqori xavf guruhiga kiruvchi shaxslarni erta aniqlash va ularga nisbatan kompleks choralar ko‘rish imkonini beradi.

Amerika Qo‘shma Shtatlarida esa muvofiqlashtirilgan jamoaviy javob modeli keng qo‘llaniladi[7]. Ushbu tizimda turli idoralar o‘rtasida yagona strategiya asosida ish olib boriladi. Har bir shaxs uchun individual reja ishlab chiqilishi uning qayta zo‘ravonlik sodir etish ehtimolini kamaytiradi. Shu bilan birga, ayrim hollarda byurokratik jarayonlarning murakkabligi va resurslarning yetishmasligi tizim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shvetsiya tajribasida esa asosiy e’tibor profilaktika va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan[8]. Bu yerda zo‘ravonlikning oldini olish maqsadida ijtimoiy xizmatlar, psixologik markazlar va ta’lim muassasalari o‘rtasida uzviy hamkorlik yo‘lga qo‘yilgan. Natijada zo‘ravonlik ko‘rsatkichlari nisbatan past darajada saqlanmoqda. Biroq bunday tizimni samarali yuritish katta moliyaviy va tashkiliy resurslarni talab etadi.

Xalqaro tajriba idoralararo integratsiyalashgan yondashuvning muhim afzalliklarini ko‘rsatadi. Jumladan, muammoni kompleks hal etish, takroriy zo‘ravonlikni kamaytirish va tizim samaradorligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, uni joriy etishda tashkiliy murakkabliklar va resurs bilan bog‘liq muammolar asosiy cheklovlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Zo‘ravon shaxslar bilan ishlashda mavjud tizim va uning kamchiliklari:

1. **Amaldagi tizimda idoralar o‘rtasidagi uzilishlar.** Zo‘ravon shaxslar bilan ishlash amaliyotida eng muhim muammolardan biri bu turli idoralar faoliyati o‘rtasidagi uzviylikning yetarli darajada ta’minlanmaganligidir. Ko‘p hollarda huquqni muhofaza qiluvchi organlar, ijtimoiy xizmatlar, sog‘liqni saqlash va ta’lim muassasalari o‘z yo‘nalishlari doirasida mustaqil faoliyat yuritadi. Natijada bir shaxs bilan bog‘liq ma’lumotlar va ko‘rilayotgan choralar yagona tizimga birlashtirilmaydi[9]. Masalan, Hindistonda o‘tkazilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, oilaviy zo‘ravonlik holatlarida turli tashkilotlar o‘rtasida aniq koordinatsiya mexanizmining yo‘qligi sababli jabrlanuvchilar va zo‘ravon shaxslar bilan ishlashda uzilishlar yuzaga keladi. Bu esa ko‘rilayotgan choralar samaradorligini pasaytiradi.
2. **Axborot almashinuvi yetarli emasligi.** Idoralararo integratsiyaning sustligi, avvalo, axborot almashinuvi tizimining yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmaganligi bilan bog‘liq. Ko‘plab holatlarda har bir tashkilot o‘zining ichki ma’lumotlar bazasiga ega bo‘lib, ular o‘rtasida tezkor va tizimli axborot uzatish mexanizmi mavjud emas. Masalan, Janubiy Afrika

[6] UK Home Office. Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC): Guidance and Evaluation Report. London, 2023, 12–38

[7] U.S. Department of Justice. Coordinated Community Response to Domestic Violence: Model Implementation. Washington D.C., 2022, 15–47

[8] Socialstyrelsen Sweden. National Guidelines for Preventing and Combating Violence: Interagency Collaboration. Stockholm, 2021, 22–56

[9] Children and Youth Services Review. Working together to protect women and children from domestic violence: Factors influencing willingness to collaborate between organizations. 2020, 118:105503, 1–12

Respublikasida zo‘ravonlik darajasi yuqori bo‘lishiga qaramay, uzoq vaqt davomida yagona axborot tizimining yo‘qligi sababli turli xizmatlar o‘rtasida ma’lumotlar uzluksiz almashilmagan. Natijada xavf guruhiga kiruvchi shaxslar o‘z vaqtida aniqlanmay, ular bilan profilaktik ishlar kechikib amalga oshirilgan. Bu holat zo‘ravonlikning qayta sodir etilishiga zamin yaratgan.

3. **Takroriy zo‘ravonlik holatlarining sabablari.** Takroriy zo‘ravonlikning asosiy sabablaridan biri shaxs bilan ishlash jarayonining bir martalik yoki qisqa muddatli bo‘lishidir. Amaliyotda ko‘pincha huquqbuzarlik sodir etilgandan so‘ng ma’muriy yoki jinoiy choralar qo‘llanadi, biroq shaxsning xulq-atvorini o‘zgartirishga qaratilgan uzoq muddatli reabilitatsiya ishlari yetarli darajada olib borilmaydi., Masalan, Braziliyada olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zo‘ravonlik sodir etgan shaxslarning ma’lum qismi jazodan so‘ng yana shu kabi xatti-harakatlarni takrorlaydi. Buning asosiy sababi sifatida psixologik yordam, ijtimoiy moslashuv va nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi ko‘rsatiladi. Demak, faqat jazoga asoslangan yondashuv muammoni to‘liq hal etmaydi.

4. **Yondashuvning fragmentar (bo‘lak-bo‘lak)ligi.** Mavjud tizimning yana bir muhim kamchiligi uning fragmentar xarakterga ega ekanligidir. Ya’ni, zo‘ravon shaxs bilan ishlash jarayoni yagona strategiya asosida emas, balki alohida-alohida choralar ko‘rinishida amalga oshiriladi. Har bir idora muammoning faqat o‘ziga tegishli jihati bilan shug‘ullanadi, natijada umumiy natija past bo‘ladi. Masalan, Meksika tajribasida uzoq vaqt davomida zo‘ravonlikka qarshi kurashishda aynan shu fragmentar yondashuv ustun bo‘lgan[10]. Bu esa turli dasturlar o‘rtasida uzviy bog‘liqlik yo‘qligiga va resurslarning samarasiz sarflanishiga olib kelgan. Keyinchalik integratsiyalashgan tizim elementlarini joriy etish zarurati aynan shu muammolar asosida shakllangan.

Zo‘ravon shaxslar bilan ishlashda mavjud tizimning asosiy kamchiliklari idoralar o‘rtasidagi uzilishlar, axborot almashinuvi yetishmovchiligi, reabilitatsiya ishlarining sustligi va yondashuvning bo‘lak-bo‘lakligida namoyon bo‘ladi. Xorijiy tajriba ham shuni ko‘rsatadiki, ushbu muammolarni bartaraf etish uchun aynan integratsiyalashgan va kompleks yondashuvni joriy etish zarur.

Zo‘ravon shaxslar bilan ishlashda idoralararo integratsiyalashgan yondashuvni samarali joriy etish bir qator ustuvor yo‘nalishlarni izchil amalga oshirishni talab etadi. Ushbu yo‘nalishlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, yagona tizim sifatida faoliyat yuritgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Avvalo, axborot almashinuvi tizimini yaratish integratsiyalashgan yondashuvning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Amaliyotda ko‘pincha turli idoralar o‘zaro mustaqil ma’lumotlar bazasiga ega bo‘lib, ular o‘rtasida uzluksiz axborot almashinuvi yo‘lga qo‘yilmagan bo‘ladi. Shu sababli yagona elektron baza shakllantirish zarurati yuzaga keladi. Bunday tizim orqali zo‘ravon shaxslar to‘g‘risidagi ma’lumotlar markazlashgan holda jamlanadi va barcha vakolatli organlar uchun ochiq bo‘ladi. Natijada ma’lumotlarning tezkorligi va ishonchliligi ta’minlanib, qaror qabul qilish jarayoni ancha samarali kechadi. Shu bilan birga, axborot xavfsizligini ta’minlash va shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish masalalariga ham alohida e’tibor qaratilishi lozim[11].

Keyingi muhim yo‘nalish vakolatli organlar o‘rtasida aniq va samarali hamkorlik mexanizmlarini shakllantirishdan iborat. Zo‘ravonlik holatlari bilan ishlash jarayonida ichki ishlar organlari, sud tizimi, sog‘liqni saqlash muassasalari, ta’lim tizimi hamda mahalla institutlari o‘zaro muvofiqlashtirilgan holda faoliyat yuritishi zarur. Bunda har bir subyektning

[10] MDPI Social Sciences. Sociology of Interagency Collaboration in Violence Prevention. MDPI Social Sciences, 2019, 11(3):96, 49–72

[11] Hale H., Bracewell K., Bellussi L., Jenkins R. The Child Protection Response to Domestic Violence and Abuse: a Scoping Review of Interagency Interventions Models and Collaboration. Journal of Family Violence, 2024, DOI:10.1007/s10896-024-00681-4, 1–20

vazifalari aniq belgilab berilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, ichki ishlar organlari huquqbuzarlikni aniqlash va nazorat qilish funksiyasini bajarsa, psixolog va ijtimoiy xodimlar shaxs bilan reabilitatsion ishlarni olib boradi, sud organlari esa huquqiy baho beradi. Vazifalarning aniq taqsimlanishi ortiqcha takrorlanishlarning oldini oladi va tizim samaradorligini oshiradi.

Integratsiyalashgan yondashuvning yana bir muhim jihati kompleks individual ish olib borishdir. Har bir zo‘ravon shaxs o‘ziga xos ijtimoiy, psixologik va xulq-atvor xususiyatlariga ega bo‘lganligi sababli, u bilan ishlashda yagona standart yondashuv yetarli emas. Shu bois psixologik, ijtimoiy va huquqiy yordamni birlashtirgan holda individual ish rejasi ishlab chiqilishi zarur. Bunday yondashuv shaxsning muammolarini chuqur tahlil qilish, uning xulq-atvoriga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlarni belgilash imkonini beradi. Natijada shaxsning ijtimoiy muhitga moslashuvi osonlashadi[12].

Shuningdek, profilaktika va reabilitatsiya jarayonlarini integratsiyalashgan holda olib borish muhim yo‘nalishlardan biridir. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, faqat jazoga asoslangan choralar ko‘pincha barqaror natija bermaydi. Shu sababli jazodan tashqari ta’sir choralarini keng qo‘llash zarur. Jumladan, psixologik treninglar, xulq-atvorni tuzatishga qaratilgan dasturlar, ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish mashg‘ulotlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv zo‘ravon shaxsning o‘z xatti-harakatlarini anglashiga va ularni ijobiy tomonga o‘zgartirishiga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, qayta ijtimoiylashtirish dasturlarini joriy etish integratsiyalashgan yondashuvning ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu dasturlar shaxsni jamiyatga qayta moslashtirish, uning ijtimoiy faolligini oshirish va ijobiy hayot tarzini shakllantirishga qaratiladi. Masalan, kasbga o‘qitish, bandlikni ta’minlash, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash choralarini amalga oshirish orqali zo‘ravonlikka moyillikni kamaytirish mumkin.

Idoralararo integratsiyalashgan yondashuvning asosiy yo‘nalishlari yagona axborot makonini yaratish, samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, individual va kompleks ishlash tizimini joriy etish hamda profilaktika va reabilitatsiyani uyg‘unlashtirishdan iborat. Mazkur yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi zo‘ravonlik holatlarini kamaytirish va ularning takrorlanishining oldini olishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi[13].

Idoralararo integratsiyalashgan yondashuvni amaliyotga samarali joriy etish muayyan tashkiliy, huquqiy va institutsional mexanizmlarni shakllantirishni talab etadi. Ushbu jarayon tizimli yondashuv asosida amalga oshirilgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin.

Avvalo, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Amaldagi qonunchilikda turli idoralar faoliyatini tartibga soluvchi me’yorlar mavjud bo‘lsa-da, ular o‘rtasida uzviy bog‘liqlik har doim ham yetarli darajada emas. Shu bois zo‘ravon shaxslar bilan ishlash jarayonida idoralararo hamkorlikni aniq belgilab beruvchi yagona huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish zarur. Bunda vakolatlar chegarasini aniqlashtirish, axborot almashinuvi tartibini belgilash hamda hamkorlikning majburiy shakllarini mustahkamlash muhim hisoblanadi. Natijada turli idoralar faoliyati o‘zaro muvofiqlashtirilgan holda olib boriladi[14].

Keyingi muhim yo‘nalish idoralararo koordinatsion markazlarni tashkil etish bilan bog‘liq. Bunday markazlar turli tashkilotlar faoliyatini birlashtiruvchi va muvofiqlashtiruvchi institut sifatida xizmat qiladi. Ular orqali zo‘ravon shaxslar bilan ishlash jarayoni yagona strategiya

[12] Bertalanfi Lyudvig fon. General System Theory: Foundations, Development, Applications. George Braziller, 2019, 45–68

[13] Bronfenbrenner Uri. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Harvard University Press, 2022, 78–101

[14] PLOS ONE. A Systematic Review of Systems Science Approaches to Understand and Address Domestic and Gender-Based Violence. 2021, e02513598, 1–15

asosida boshqariladi. Koordinatsion markazlar ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish, qarorlar qabul qilish va ularning ijrosini nazorat qilish funksiyalarini bajaradi. Bu esa tizimda takrorlanishlar va uzilishlarning oldini olishga yordam beradi[15].

Shuningdek, mutaxassislar tayyorlash va ularning malakasini oshirish masalasi alohida e'tibor talab qiladi. Zo'ravon shaxslar bilan ishlash ko'p qirrali yondashuvni talab etgani sababli, bu jarayonda ishtirok etuvchi xodimlar yetarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi zarur. Profilaktika inspektorlari, psixologlar, ijtimoiy xodimlar va boshqa mutaxassislar uchun maxsus o'quv dasturlarini joriy etish, ularni zamonaviy metod va texnologiyalar bilan tanishtirish muhimdir. Malaka oshirish jarayonida amaliy mashg'ulotlar va real holatlar asosida o'qitish samarali natija beradi.

Integratsiyalashgan yondashuvni joriy etishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham muhim o'rin tutadi. Raqamli platformalar, elektron ma'lumotlar bazalari va monitoring tizimlari orqali zo'ravon shaxslar bilan bog'liq ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash va tahlil qilish imkoniyati yaratiladi. Bu esa qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi va inson omiliga bog'liq xatoliklarni kamaytiradi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt elementlaridan foydalanish orqali xavf guruhiga kiruvchi shaxslarni oldindan aniqlash imkoniyatlari kengayadi[16].

Idoralararo integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish natijasida bir qator muhim ijtimoiy va institutsional natijalar kutiladi. Ularning barchasi zo'ravonlikka qarshi kurashda tizim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi[17].

Zo'ravonlik holatlarining kamayishi. Integratsiyalashgan yondashuv orqali zo'ravon shaxslar bilan ishlash jarayoni yagona tizimga birlashtiriladi, har bir shaxs uchun individual reja ishlab chiqiladi va profilaktika choralari kompleks tarzda qo'llaniladi. Shu bois zo'ravonlik holatlari erta bosqichda aniqlanadi va ularning oldini olish imkoniyati oshadi. Xorijiy tajribalar, xususan Shvetsiya va Buyuk Britaniya misollarida bunday yondashuvning zo'ravonlikni kamaytirishdagi samaradorligi yuqori ekanligi ko'rsatildi.

Takroriy jinoyatlarning oldini olish. Amaldagi tizimlarda takroriy zo'ravonlikning asosiy sababi shaxsga individual va kompleks reabilitatsiya ishlari yetarlicha olib borilmasligi. Integratsiyalashgan yondashuv psixologik, ijtimoiy va huquqiy yordamni birlashtiradi, shaxsning xulq-atvorini tahlil qiladi va qayta jinoyat sodir etilish xavfini kamaytiradi. Shu sababli takroriy jinoyatlarning oldini olish ko'rsatkichlari oshadi.

Ijtimoiy barqarorlikning oshishi. Zo'ravonlik darajasining pasayishi va takroriy jinoyatlarning kamayishi jamiyatda umumiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Jamiyat a'zolari o'z xavfsizligini his qiladi, ijtimoiy muhit sog'lomlashadi va ijtimoiy resurslar samarali ishlatiladi. Shuningdek, qayta ijtimoiylashtirish dasturlari orqali shaxslar jamiyatga moslashadi va ijobiy faollik ko'rsatadi.

Tizimning shaffofligi va tezkorligi. Yagona elektron baza va axborot almashinuvi mexanizmlari tizimning shaffofligini oshiradi, idoralar o'rtasidagi uzilishlarni kamaytiradi va qaror qabul qilish jarayonini tezlashtiradi. Natijada vakolatli organlar o'zaro uyg'un ishlaydi,

[15] G'aniyev Sh.Sh. Jinoyatchilik profilaktikasi va ijtimoiy hamkorlik mexanizmlari. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2021. – 256 b.

[16] Xasanov R.R. Huquqbuzarliklar profilaktikasida idoralararo hamkorlik. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020. – 240 b.

[17] UK Home Office. Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC): Guidance and Evaluation Report. London, 2023, 12–38. U.S. Department of Justice. Coordinated Community Response to Domestic Violence: Model Implementation. Washington D.C., 2022, 15–47

profilaktika va reabilitatsiya choralarini samarali amalga oshiradi, va shaxslar bilan ishlash jarayoni yanada tizimli va nazorat ostida bo‘ladi[18].

Barqarorlikni ta’minlash va takroriy zo‘ravonlikni kamaytirishning samarali vositasi hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, mavjud tizimning asosiy kamchiliklari - idoralar o‘rtasidagi uzilishlar, axborot almashinuvi yetishmovchiligi, fragmentar yondashuv va individual ish rejalari yetarlicha ishlab chiqilmaganligi - zo‘ravonlik holatlarining takrorlanishiga sabab bo‘lmoqda[19]. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar, xususan Buyuk Britaniya, AQSh, Shvetsiya, Hindiston va Braziliya misollarida idoralararo integratsiyalashgan yondashuvning samaradorligi aniq namoyon bo‘lmoqda.

Integratsiyalashgan yondashuvning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat: yagona axborot makonini yaratish, vakolatli organlar o‘rtasida samarali hamkorlik mexanizmlari, kompleks individual ishlarni olib borish, psixologik, ijtimoiy va huquqiy yordamni birlashtirish hamda profilaktika va reabilitatsiya jarayonlarini uyg‘unlashtirish. Bularning barchasi shaxsning xulq-atvorini o‘zgartirishga, ijtimoiy moslashuvini ta’minlashga va takroriy zo‘ravonlikning oldini olishga xizmat qiladi[20].

Tahlillar va xalqaro tajribalarni inobatga olgan holda quyidagi takliflar mavjud:

1. Normativ-huquqiy bazani mustahkamlash- idoralararo integratsiyalashgan faoliyatni aniq belgilovchi qonun va me’yoriy hujjatlarni ishlab chiqish.
2. Idoralararo koordinatsion markazlar tashkil etish - axborot almashinuvi, monitoring va qaror qabul qilish jarayonlarini markazlashtirish.
3. Mutaxassislar tayyorlash va malakasini oshirish - psixolog, ijtimoiy xodim va huquqni muhofaza qiluvchi xodimlar uchun maxsus trening va amaliy mashg‘ulotlar tashkil etish.
4. Zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish - yagona elektron baza, raqamli monitoring tizimi va xavfni oldindan aniqlash mexanizmlarini yaratish.
5. Profilaktika va reabilitatsiyani integratsiyalashgan holda olib borish - jazodan tashqari ijtimoiy, psixologik va huquqiy choralarni birlashtirish, shaxsga individual ish rejalarini ishlab chiqish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Galtung Johan. Understanding Violence: The Structural and Cultural Dimensions. Journal of Peace Research, 2020, 57(1): 3–18
2. Dyurkgeym Emil. The Rules of Sociological Method. Routledge, 2021, 112–130
3. Simon Herbert. Administrative Behavior: A Study of Decision-Making Processes in Administrative Organizations. Free Press, 2020, 215–237
4. Bertalanfi Lyudvig fon. General System Theory: Foundations, Development, Applications. George Braziller, 2019, 45–68
5. Bronfenbrenner Uri. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Harvard University Press, 2022, 78–101
6. Hale H., Bracewell K., Bellussi L., Jenkins R. The Child Protection Response to Domestic Violence and Abuse: a Scoping Review of Interagency Interventions Models and Collaboration. Journal of Family Violence, 2024, DOI:10.1007/s10896-024-00681-4, 1–20

[18] Developmental Review. Advancing a transnational ecological systems framework for research on exposure to violence. 2025, 76:101200, 1–14

[19] Socialstyrelsen Sweden. National Guidelines for Preventing and Combating Violence: Interagency Collaboration. Stockholm, 2021, 22–56

[20] Children and Youth Services Review. Working together to protect women and children from domestic violence: Factors influencing willingness to collaborate between organizations. 2020, 118:105503, 1–12

7. MDPI Social Sciences. Sociology of Interagency Collaboration in Violence Prevention. MDPI Social Sciences, 2019, 11(3):96, 49–72
8. Children and Youth Services Review. Working together to protect women and children from domestic violence: Factors influencing willingness to collaborate between organizations. 2020, 118:105503, 1–12
9. Children and Youth Services Review. Identifying barriers and interagency solutions to meeting the needs of families experiencing intimate partner violence. 2024, 163:107749, 1–15
10. Developmental Review. Advancing a transnational ecological systems framework for research on exposure to violence. 2025, 76:101200, 1–14
11. Current Opinion in Psychology. The social-ecological framework for understanding intimate partner violence. 2025, 102256, 1–9
12. PLOS ONE. A Systematic Review of Systems Science Approaches to Understand and Address Domestic and Gender-Based Violence. 2021, e02513598, 1–15
13. UK Home Office. Multi-Agency Risk Assessment Conferences (MARAC): Guidance and Evaluation Report. London, 2023, 12–38
14. U.S. Department of Justice. Coordinated Community Response to Domestic Violence: Model Implementation. Washington D.C., 2022, 15–47
15. Socialstyrelsen Sweden. National Guidelines for Preventing and Combating Violence: Interagency Collaboration. Stockholm, 2021, 22–56
16. Government of India, Ministry of Women and Child Development. Assessment of Interagency Coordination in Domestic Violence Cases. New Delhi, 2022, 10–29
17. Brazilian Ministry of Justice. Report on Recidivism among Domestic Violence Offenders and Interagency Interventions. Brasília, 2020, 7–35
18. G‘aniyev Sh.Sh. Jinoyatchilik profilaktikasi va ijtimoiy hamkorlik mexanizmlari. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2021. – 256 b.
19. Xasanov R.R. Huquqbuzarliklar profilaktikasida idoralararo hamkorlik. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020. – 240 b.